

Aardige, vaardige en waardige

Humanistisch geschiedenisonderwijs

Het humanistisch gedachtegoed gaat ervan uit dat onderwijs je vormt als mens. Op een humanistische school neemt geschiedenis daarom een belangrijke plaats in. Geschiedenis helpt je als geen ander vak om je eigen waarden en meningen te onderzoeken, zodat je andere mensen, en andere tijden, beter leert begrijpen.

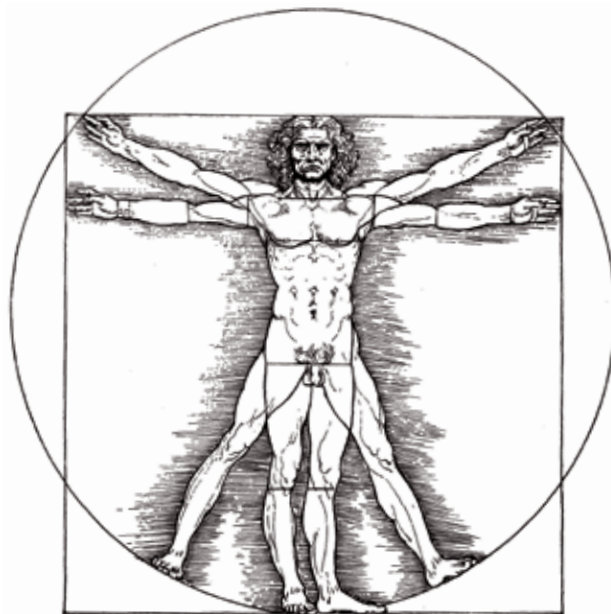
Aron Berger is docent geschiedenis en lerarenopleider op Fontys Lerarenopleiding Tilburg en daarnaast docent geschiedenis op De Amsterdamse Mavo.

Het afgelopen jaar is er veel vakinhoudelijke discussie geweest over de positie en functie van geschiedenisonderwijs in een mogelijk veranderend curriculum. De vraag in hoeverre geschiedenis een dominante rol dient te spelen in burgerschapsvorming is eveneens een gloeiende discussie, zowel in vaksecties als op de lerarenopleidingen. Naast de positionering van het vak in het voortgezet onderwijs, zagen veel geschiedenisdocenten de noodzaak om actuele discussies middels geschiedenisonderwijs bespreekbaar te maken. Denk hierbij aan thema's als 'gevoelige geschiedenis' of discussies over 'wiens' geschiedenisverhaal verteld moet worden. Docenten staan hier voor de uitdaging hoe deze onderwerpen te bespreken en hoe leerlingen om te laten gaan met deze vraagstukken door middel van historisch redeneren. Humanistisch (geschiedenis)onderwijs probeert actief een antwoord te geven op de vraag hoe jongeren te vormen in hun mens en menselijkheid.

Menselijke maat

Mens, leer u zelve kennen. Leonardo da Vinci's beroemde tekening van de Vitruviusman gaat over de menselijke maat. Leonardo onderzocht de juiste verhoudingen in de weergave van het menselijk lichaam, in relatie tot het wiskundig onoplosbare probleem van de kwadratuur van de cirkel. Daarmee verwees hij tevens naar het filosofische vraagstuk van de positie van de mens in de schepping. In tegenstelling tot de heersende opvatting van veel theologen uit die tijd, neemt de mens volgens renaissance-humanisten geen vaste positie in tussen het 'hogere' en het 'lagere', maar hebben mensen het unieke vermogen te kunnen kiezen tussen engel en duivel, tussen goed en slecht. De onverzoenlijke figuren van de cirkel en het vierkant in de tekening staan symbool voor deze uitdaging voor de mens om steeds weer zijn vorm te kiezen en daarmee zijn eigen leven vorm te geven.

Humanisten geloven in de kracht van mensen en beroepen zich niet op een goddelijke openbaring of goddelijk ingrijpen. Humanisten steunen uitsluitend op menselijke bronnen van kennis, zin

en moraal. Dit betekent dat humanisten omtrent vragen naar zin, waarheid en moraal een beroep doen op menselijke tradities en op de kwaliteiten en betrokkenheid van hun tijdgenoten. Traditie en actualiteiten worden dus met elkaar verzoend. Deze verzoening gebeurt niet zomaar, verschillende groepen mensen hebben verschillende en tegenstrijdige tradities maar ook verschillende en tegenstrijdige registraties van actualiteiten. Vanuit een humanistisch gedachtegoed is er ruimte om anders te denken maar hebben mensen zich wel te verhouden tot een normatief kader. Het is belangrijk dat mensen 'opgevoed' worden in het tot zichzelf en tot elkaar te verhouden. Dit aanleren begint al bij het leren kennen van jezelf.

Het ideaal van brede vorming tot mens is op een humanistische school samengevat in een kernwaarde van zelfontplooiing. Niet alleen een brede oriëntatie van kennis en het scherpen van het verstand (het hoofd) is daarbij belangrijk, maar ook de verbinding met je passies en wat waardevol voor je is (het hart), de dingen die je onderneemt en waarmee je het verschil wilt maken in de wereld (de handen) en een gezonde ontwikkeling van het lichaam als geheel. Een humane samenleving geeft iedereen een eerlijke kans op een goed leven en op werk dat voor hem of haar

De Vitruviusman door Leonardo da Vinci, ca. 1490.

burgers

betekenisvol is. Een goed leven omvat niet alleen economische welvaart. Humanisten streven ook naar inspirerend onderwijs, aandachtige zorg, een rijk cultureel leven en een schone, veilige en diverse leefomgeving. En het humanisme staat voor zorg en aandacht voor het algemeen belang van onze samenleving. Collectieve idealen als de democratische rechtsstaat, mensenrechten, sociale verbondenheid en onderlinge solidariteit staan voorop. Het humanistisch onderwijs probeert een alternatief antwoord te geven op de vereconomiseerde en geïndividualiseerde samenleving, zoals deze beschreven wordt door filosofe Martha Nussbaum in haar boek *Niet voor de winst*. Een samenleving waarin de menselijke maat leidend is en in het onderwijs meer ruimte en tijd wordt vrijgemaakt voor sociale en kunstvakken.

Actieve vorming

Als het humanisme vertaald wordt naar een pedagogisch onderwijsconcept is dit het makkelijkste samen te vatten als de actieve vorming van jongeren in hun mens en menselijkheid. De Duitse humanistische historicus Jörn Rüsen spreekt dan ook over humanistische (geschiedenis)didactiek met als doel mensen aan te leren menselijk te zijn (*Learning to be human*). Zelfontplooiing en je leren verhouden tot anderen en de omgeving gaat niet zomaar, maar gebeurt vanuit een normatief kader, een visie op menswording en duidelijke doelstellingen voor de samenleving. In de humanistische pedagogiek zijn zelfontplooiing en burgerschapsvorming alom tegenwoordig in de onderwijspraktijk en vragen

daarom ook om een holistische benadering van de pedagogiek. Ieder schoolvak draagt hieraan bij, bij voorkeur in samenwerking. Een logisch principe wellicht, maar door schaalvergroting en schoolfusies is de pedagogische opdracht op veel openbare scholen naar de achtergrond verschoven en heeft deze plaatsgemaakt voor algemene onderwijsvisies die op websites staan. Op een humanistische school dient het pedagogisch handelen van de docent ten dienste te staan van het doordacht en actief vormen van jongeren in hun mens en menswaardigheid zijn. Een autoritatieve opvoedingsstijl sluit hierbij het beste aan, evenals kleine klassen zodat de leerling goed gezien kan worden.

Over grenzen

Rüsen gaf al in 1989 aan dat historici over grenzen heen zouden moeten kijken en dat ze een rol moeten spelen in debatten over historisch besef en historische identiteitsvorming. Dit zou volgens hem leiden tot meer begrip voor 'de ander' met als gevolg waarschijnlijk conflictpreventie. Een belangrijke vaardigheid volgens Rüsen is dan ook het aanleren van historische empathie en historische inleving. Zijn gedachtestroom resulteerde uiteindelijk in het introduceren van een humanistische geschiedenisdidactiek in 2009. In deze voorgestelde didactiek stelt hij onder andere vast dat leerlingen vanuit verschillende narratieven een andere kijk kunnen hebben op historische gebeurtenissen.

De laatste jaren is 'gevoelige geschiedenis' een belangrijk thema in het geschiedenisonderwijs. Om deze onderwerpen te behandelen moet de docent eerst goed weten waar ideeën vandaan komen, of leerlingen niet een verhaal van thuis napraten of dat ze echt een doordachte zienswijze hebben op een gebeurtenis. Leerlingen vragen ►

Leerlingen leren bij docent Kevin Quirijnen hoe de eerste cartografische kaarten tot stand kwamen, maar ook hoe mensen verschillend tegen de wereld (in kaarten) aan kunnen kijken.

om beargumenteerd uiteen te zetten wat ze vinden en waarom ze dat vinden wordt vaak als geschiedenis-oefening gebruikt. Betwijfeld kan worden of leerlingen een dergelijke argumentatie zomaar op kunnen bouwen. Ten grondslag aan deze twijfel ligt de vraag of jongeren structureel in hun schoolloopbaan gevraagd worden om naar zichzelf te kijken, zichzelf leren kennen.

Keith Barton en Laura Levstik vertaalden humanistische geschiedenisdidactiek in praktische werkvormen in hun boek *Doing History*. In dit boek geven zij naast inspiratie hoe je kunt bijdragen via geschiedenisonderwijs aan mens en menselijkheid ook een uitvoerige uitleg wat het achterliggende humaniserende doel is van een opdracht. Vanzelfsprekend wordt ook in het humanistisch geschiedenisonderwijs het onderwijs methodologisch aangeboden vanuit vakdidactische modellen. Dit komt doordat de literatuur voornamelijk Angelsaksisch georiënteerd is en veelal wordt gewerkt met de inzichten van

Eerstejaarsleerlingen werken aan de collage-opdracht 'Wie ben ik, wat zijn mijn waarden'. De leerlingen houden een burgerschapsportfolio bij. Aan het einde van het vierde jaar kijken ze wat er is veranderd.

Literatuur

- J.S. Allender & D.S. Allender**, *The Humanistic Teacher* (Paradigm Publishers, Londen 2008).
- C.v. Boxtel & J. v. Drie**, 'Historical reasoning: Towards a framework for analyzing students' reasoning about the past', in: *Educational Psychology Review* (2008).
- L.S. Levstik & K.C. Barton**, *Doing History: Investigating with Children in Elementary and Middle Schools* (Routledge, 2010).
- M. Nussbaum**, *Not for profit. Why democracy needs the humanities* (Princeton University Press, 2016).
- J. Rüsen**, 'The Didactics of History', in: *History and theory* (Wesleyan University Press, 1987).
- J. Rüsen**, 'Forming Historical Consciousness, towards a Humanistic History Didactics', in: *Antíteses*, v. 5, n. 10 (1989), p. 519-537.
- P. Seixas & T. Morton**, *The Big Six Historical Thinking concepts* (Nelson, Toronto 2013).
- M. de Winter**, *Verbeter de Wereld, begin bij de opvoeding* (Uitgeverij SPW, Amsterdam 2011).
- www.deamsterdamsemavo.nl

Seixas en Morton waarbij de ethische *guide post* een goed bruikbare is voor het humanistische geschiedenisonderwijs. In de Nederlandse vertaling is eveneens goed te werken met het model van historisch redeneren van Carla van Boxtel en Jeanette van Drie.

Stevige positie

Het vak geschiedenis heeft op een humanistische school een stevige en makkelijke positie. Stevig omdat erkend wordt dat geschiedenis het vak bij uitstek is dat primair bijdraagt aan het vormen en duiden van mens en maatschappij; makkelijk omdat er al een doordachte humanistische vakdidactische filosofie bestaat. Geschiedenis werkt samen, leidt of stelt zich bescheiden op samen met andere sociale vakken. Zo kan het zijn dat bij het vak levensbeschouwing en omgangskunde leerlingen een collage maken over wie zij zijn en welke waarden zij op dit moment belangrijk vinden in hun leven. Bij geschiedenis wordt dan vanuit een actualiteit, bijvoorbeeld discussies over Zwarte Piet of het slavernijverleden, teruggegrepen op hun waarden en hoe zij in het leven staan. Hoe komt een uitspraak van een leerling tot stand? Kan de leerling verklaren uit welk standpunt en welke waarden de uitspraak komt? Het kunnen verantwoorden waarom leerlingen in het hier en nu een bepaalde mening en zienswijze hebben, is nog niet voldoende. Wanneer leerlingen er zich van bewust zijn dat hun manier van denken ergens vandaan komt, dan kunnen zij hun klasgenoten en afwijkende standpunten beter begrijpen. Een volgende stap is het achterhalen waarom mensen in een bepaald tijdbestek anders dachten over dezelfde gebeurtenis. Het laten nadenken over waar bepaalde eigen ideeën vandaan komen, het proberen te begrijpen waarom een klasgenoot anders denkt en proberen te achterhalen welke culturele en mentale achtergronden mensen in het verleden hadden om op een bepaalde manier te denken, zijn vaardigheden en inzichten die bijdragen aan historische empathie. Als leerlingen empathie kunnen hebben voor mensen in het verleden, dan is het ook mogelijk dat leerlingen empathie hebben voor medemensen in het hier en nu, ongeacht of ze anders denken dan zij.

Humanistisch geschiedenisonderwijs probeert de inzichten en vaardigheden van het schoolvak geschiedenis holistisch en in directe relatie met burgerschapsonderwijs vorm te geven. Door te werken aan het eigen mens-zijn van de leerlingen en hun positie in de directe en grotere samenleving wordt er gewerkt aan aardige (goed voor jezelf en voor anderen), vaardige (je weet hoe jij je hebt te verhouden tot anderen en de samenleving) en waardige (je respecteert andermans zienswijze en probeert via dialoog motieven te achterhalen) leerlingen. ■